

**RUSKO A OBČIANSKA VOJNA V GRUZÍNSKU
LIMITY GRUZÍNSKEJ NEZÁVISLOSTI NA ZAČIATKU 90-TYCH ROKOV**

PhDr. Emil Souleimanov, Ph.D., Bc. Tomáš Baranec

ABSTRAKT

Rusko-gruzínske vzťahy sú fenoménom, ktorý je v posledných rokoch, najmä po auguste 2008, vnímaný ako výsledok "novej studenej vojny", keď sa Gruzínsko usilujúce o začlenenie k Západu stáva rukojemníkom mocenských hier Moskvy, podporujúcej už po dve dekády separatizmus na jeho území, v snahe o zachovanie vlastného mocenského vplyvu na južnom Kaukaze. Cieľom tohto článku je analyzovať genézu rusko-gruzínskych vzťahov na začiatku 90. rokov, teda ešte pred nástupom Vladimíra Putina k moci v čase, keď ju u nás z analytického hľadiska dlhodobo prehliadali. Pozornosť je tu v úvodnej časti venovaná vzťahu Gruzínska a dvoch separatistických etníc Abcházcov a Osetíncov v historickej perspektíve, ktorej cieľom je poukázať na skutočnosť, že neskorší separatizmus v deväťdesiatych rokoch nebol novým fenoménom, ale výsledkom po desaťročia kumulovaných a neriešených problémov vo vzťahu Tbilisi a autonómnych oblastí. Následne sa štúdia pokúša nie len popísať vnútorný vývoj Gruzínska v posledných rokoch existencie Sovietskeho zväzu, ale aj definovať príčiny, ktoré viedli k vzniku ozbrojených separatistických hnutí a reakciu Moskvy na dané udalosti. Článok sa venuje tiež popisu priebehu občianskej vojny samotnej, jej následkom a analýze miery ruskej intervencie, pričom značný dôraz kladie na pochopenie vplyvu vnútropolitických faktorov na správanie oboch krajín.

Kľúčové slová: Južné Osetsko, Abcházsko, Gruzínsko, Rusko, občianska vojna, etnický konflikt, Kaukaz, ZSSR.

ABSTRACT

The Russian-Georgian relations have been increasingly regarded as an outcome of a „new cold war“ as post-Soviet Georgia has attempted fiercely to become an integral part of Western structures (NATO, EU) and Russia has sought to prevent this scenario providing support to separatist aspirations on Georgia's northern periphery in order to re-establish its positions in the strategically important South Caucasus; an image that has been strengthened dramatically following the 2008 war between Georgia and Russia that took place in South Ossetia. This article is an attempt to analyze the genesis of Russo-Georgian relations in the beginning of the 1990s, that is, long before Putin obtained power in Moscow; a crucial period that has been often neglected by observers. In the introductory part of the article, focus is placed in the historical perspective on the uneasy relationship between Tbilisi and the growing separatism of its Abkhaz and South Ossetian minorities to illustrate that the centrifugal aspirations of both communities were quite widespread before the violent clashes first occurred in the late-Soviet period. Then the article explores the internal development of Georgian politics in the late 1980s and early 1990s defining the causes that led to the profiling of separatist movements in Abkhazia and South Ossetia and Moscow's reactions to these developments. Last but not least, the article deals with the analysis of Georgia's civil war, its outcomes and the scope of Russian interference in the developments both in Tbilisi and the country's separatist areas; emphasis is put on the policies of post-Soviet Georgia and Russia from the perspective of their internal affairs and through the prism of separatism on Georgia's northern periphery.

Key words: South Ossetia, Abkhazia, Georgia, Russia, civil war, ethnic conflict, Caucasus, USSR.

ÚVOD

Dejiny postkomunistického Gruzínska, zmietaného vo víre občianskych vojen sú úzko späté s Ruskom, ktoré zohráva v živote tejto juhokaukazskej krajiny nezanedbateľnú úlohu už niekoľko storočí. Gruzínsko vzhľadom na svoju polohu medzi tromi veľkými civilizací centrami v Turecku, Perzii a Rusku bolo a naďalej zostáva krajinou s obmedzenými možnosťami viesť nezávislú zahraničnú a neraz aj vnútroštátnu politiku.¹³⁶ Nie sú to len vonkajšie faktory a sily, ktoré ovplyvňujú a formujú vnútornú politiku Gruzínska, je to aj zložitá etnopolitická situácia vo vnútri štátu, ktorá výrazne determinuje zahraničnú politiku Tbilisi. Tú je preto nutné chápať v súvislosti s agendou vnútroštátnej politiky, ktorej už dvadsať rokov dominuje páľčivý problém etnopolitických konfliktov a separatizmu na severnej periferii v Abcházsku a Južnom Osetsku. Kľúčovým faktorom, ktorý formuje vývoj tohto vnútroštátneho konfliktu je vonkajší aktér – Rusko. Zásadné otázky obnovenia územnej integrity štátu tak pre Tbilisi nie sú iba internou záležitosťou, ale majú aj výrazný zahraničnopolitický rozmer, keďže zahŕňajú Moskvu ako hlavného aktéra gruzínskej politiky, a to najmä vo vzťahu k Cchinvali a Suchumi. Separatizmus v Gruzínsku tak nemožno analyzovať ako model, v ktorom dochádza k interakcii troch prvkov - Tbilisi, Abcházska a Južného Osetska a ktorý je orámovaný vnútornou politikou Gruzínska. Je nutné zamerať sa v rovnakej miere aj na vplyv Ruska a najmä motívy a vnútroštátne faktory, ktoré viedli ruských vrcholných predstaviteľov na začiatku 90. rokov k tomu, aby u svojho južného suseda aktívne intervenovali tým konkrétnym spôsobom, ktorý v konečnom dôsledku zvolili.

Väčšina literatúry posledných rokov, najmä v Česku a Slovensku, sa z hľadiska separatizmu v Gruzínsku a vzťahov k Rusku venuje primárne konfliktu z augusta 2008. Pri analyzovaní danej problematiky býva značný dôraz kladený na motívy ruského angažovania v konflikte v kontexte uznania nezávislosti Kosova Západom, ako aj Saakašviliho prozápadnej orientácie. Pozadie konfliktu niektorí autori popisujú miestami až v konšpiračnej rovine, čím môže vzniknúť dojem, že ruská prítomnosť v Abcházsku a Južnom Osetsku, ako aj samotná existencia separatistických hnutí, je už od začiatku súčasťou dlhodobého plánu Moskvy, ako šíriť svoj vplyv na južnom Kaukaze.¹³⁷ Vznik, vývoj a korene separatistických hnutí v Gruzínsku, ako aj charakter a motívy ruskej intervencie na začiatku 90-tych rokov sú však často analyzované iba okrajovo ako úvod k augustu 2008.

Na nasledujúcich stránkach sa preto zameriame práve na problematiku rusko-gruzínskych vzťahov v prvej polovici 90-tych rokov, na pozadí občianskej vojny v Gruzínsku a ruskej intervencie. Daná problematika si vyžaduje hlbšiu analýzu, ktorej predmetom nebudú iba zahraničnopolitické kroky oboch strán, ale aj ich vnútroštátne situácia v jednotlivých

¹³⁶ Jediné obdobie, keď Gruzínsko predstavovalo lokálnu mocnosť a bolo schopné viesť skutočne samostatnú zahraničnú politiku bolo 12. storočie, a to najmä počas vlády kráľovnej Tamar. Toto obdobie však ukončil mongolský vpád, ktorý sa kráľovstvom prevalil v prvej polovici 13. storočia a na dlhý čas tak ukončil politickú jednotu Gruzíncov. Počas väčšiny svojej histórie boli jednotlivé gruzínske kráľovstvá klientskymi štátmi väčších politických celkov na juhovýchode, prípadne juhozápade a neskôr v podobe Ruska na severe, pozn. autorov.

¹³⁷ Medzi autorov, ktorí sa v značnej miere venovali analýze rusko-gruzínskych vzťahov v kontexte augusta 2008 a konflikt považujú za dlho a starostlivo plánovaný Kremľom patrí napríklad Svante Cornell vid'. napr. Svante Cornell, " Finishing the Job, Russia Tightens its Grip on Georgia's Breakaway Regions" *Foreign Policy*, (2. júl 2009), http://www.foreignpolicy.com/articles/2009/07/02/finishing_the_job?page=full, (stiahnuté: 25.3.2012).

obdobíach. Cieľom tohto článku tak nie je iba analýza vývoja vzťahov medzi Tbilisi a Moskvou v prvých rokoch po rozpade Sovietskeho zväzu, ale aj identifikácia hlavných faktorov a fenoménov, ktoré ich formovali až do súčasnej podoby. Otázkou totiž naďalej zostáva, či bola ruská intervencia do gruzínskych vnútorných záležitostí cieľeným a dlhodobým plánom Moskvy so zámerom získať pevnejšie postavenie na južnom Kaukaze a či Rusko tieto konflikty priamo podnecovalo, alebo šlo o jeden z mnohých možných výstupov mocenských bojov prebiehajúcich za stenami Kremľa. Analýza procesov, ktoré formovali postoj Ruska voči Gruzínsku v polovici 90-tych rokov, nie je dôležitá iba pre pochopenie ich súčasného stavu, ale aj pre lepšie pochopenie fenoménu ruskej zahraničnej politiky vo vzťahu k etnopolitickým konfliktom v "blízkom zahraničí" ako takého.

1 Korene gruzínskej občianskej vojny

Gruzínsko je iba jednou z mnohých postsovietskych republík, ktoré prakticky okamžite po nadobudnutí samostatnosti upadli do víru občianskych vojen, etnických stretov, pogromov a masových deportácií. Brutalita tejto novej postsovietskej reality ostro kontrastovala s krátkodobým, avšak intenzívnym entuziazmom, ktorý prevládal na Západe po skončení studenej vojny. John Maerheimer upozorňoval už v roku 1990 vo svojej známej eseji s názvom "*Back to the Future*" na skutočnosť, že bipolarita bola svetovým rádom, ktorý udržiaval mnohých oblastiach východnej Európy a Ázie krehkú stabilitu v neraz komplikovaných medzi etnických vzťahoch.¹³⁸ Zánik tohto rádu mal podľa neho viesť k opätovnému prebudeniu starých etnických nenávistí a vášní, ktoré uvrhnú región do chaosu. Primordialistická predstava, podľa ktorej sú etnické konflikty dneška výsledkom starej nenávisti¹³⁹ minulosti, je vo všeobecnosti vyvrátená, no napriek tomu ležia korene mnohých etnických konfliktov skutočne v minulosti a pôsobením určitých faktorov môže etnický konflikt z tohto koreňa vyklíčiť nanovo. Preto ak chceme pochopiť tragické udalosti, ktoré ochromili Gruzínsko v prvých rokoch jeho samostatnej post sovietskej existencie, je nutné ísť hlbšie do minulosti, a to hlavne do obdobia prvej Gruzínskej republiky z rokov 1918 až 1921, ktorú rovnako ako jej nástupkyňu o 70 rokov neskôr, hlboko poznamenali medzietnické strety.

Prvá Gruzínska republika vznikla v máji 1918 ako nástupkyňa krátkodobého a vnútornými rozporami paralyzovaného projektu Transkaukazskej federácie. V období svojej existencie sa Gruzínsku ako jedinému štátu Južného Kaukazu podarilo priblížiť relatívnej politickej stabilite. Menševickej vláde sa vďaka rozvetvenej sieti regionálnych straníckych centier darilo efektívne kontrolovať územie celej krajiny, čo bola na Kaukaze tých čias skôr výnimka ako štandard. Napriek značnému rozvoju sa Gruzínsko hnané vlnou všeobecného nacionalizmu ani v tomto období nevyhlo sérii konfliktov, či už so susednými štátmi Arménskom a Azerbajdžanom, alebo s minoritami na vlastnom území. Vláda v Tifilise¹⁴⁰ v tejto

¹³⁸ John J. Maersheimer, "Back to the Future, Instability in Europe after the Cold War", *International Security*, 1., č. 15 (leto 1990), s. 6.

¹³⁹ (Neo)primordializmus medzi ktorého hlavných predstaviteľov patrí medzi inými Donald L. Horowitz hlása, že národy sú prastarým a prirodzeným fenoménom, svojím charakterom podobným rozšírenej rodine. Etnické konflikty dneška sú tak podľa tejto teórie spôsobované prastarou historickou nenávisťou medzi určitými etnikami. Je nutné dodať, že väčšina primordialistov, považuje faktor historickej nenávisti "the ancient hatred" iba za jeden z mnohých faktorov determinujúcich vznik etnických konfliktov. Sám Horowitz sa venoval aj otázkam ekonomických rozdielov medzi centrom a perifériou, ako jednému z významných faktorov, pozri: Donald L. Horowitz, "Patterns of Ethnic Separatism", *Comparative Studies in Society and History*, 23, č.2, (apr. 1981), s. 165-195, pozn. autorov.

¹⁴⁰ Tifilis je ruský názov používaný pre gruzínske hlavné mesto Tbilisi do roku 1931, keď sa oficiálne prešlo na historický gruzínsky ekvivalent. "Tbili" znamená v gruzínčine teplý a je

rannej a veľmi nestabilnej fáze existencie nezávislého Gruzínska preukazovala iba málo pochopenia k obdobným procesom národnej obrody u menšinových etník, čo nutne viedlo k nárastu vzájomnej nedôvery a napätia.¹⁴¹ Medzi problematické národy patrili v tomto smere najmä Osetínci a Abcházci.

Historicky je len veľmi ťažké preukázať existenciu akejkoľvek dávnej zášti vo vzájomnom vzťahu Gruzíncov a Osetíncov. Značné rozpory panujú v interpretácii okolností a najmä obdobia príchodu Osetíncov do oblasti, ktorú Gruzínci označujú ako Šida Kartli a považujú ju za jedno z centier svojej štátnosti, avšak až do obdobia pred prvou svetovou vojnou boli vzťahy oboch etník bez závažnejších konfliktov.¹⁴² Napriek tomu to bol práve región súčasného Južného Osetska, ktorý sa stal pre Tifilis v období prvej republiky najproblematickejším. Prvé povstanie miestneho obyvateľstva sa odohralo už v roku 1918, krátko po obsadení regiónu menševickou armádou. Odpor Osetíncov však nemožno chápať čisto ako prejav nacionalistickej antipatie voči Gruzíncom ako etniku, ale je nutné zasadiť ho do širšieho kontextu medzinárodnopolitických reálií južného Kaukazu v období bezprostredne po rozpade Ruského impéria. Boľševická vláda ako nástupkyňa zaniknutého impéria odmietala uznanie nezávislosti novovzniknutých republík južného Kaukazu a intenzívne podnecovala ich vnútornú destabilizáciu v čase, keď bola jej vojenská sila viazaná v bohoch občianskej vojny priamo na území Ruska. Menševické Gruzínsko v tomto smere nepredstavovalo pre Kremľ iba politického, ale aj vážneho ideologického rivala. A skutočne, v gruzínsko-osetínskom konflikte bol už od začiatku pomerne výrazný moment boľševicko-menševického rozporu, a preto konfliktnú líniu na úrovni Osetíncov a Gruzíncov v danom období rokov 1918 až 1920 netreba preceňovať. Situácia v oblasti sa však ani po potlačení prvých nepokojov nestabilizovala a ďalšie omnoho masovejšie povstanie v Južnom Osetsku sa odohralo už v máji roku 1920. Revolta iniciovaná priamo sovietskymi boľševikmi bola predohrou k blížiacej sa invázii Červenej armády, ktorá mala už čoskoro ukončiť krátku existenciu prvej Gruzínskej republiky. Iniciatíva vzišla oficiálne od zástupcov miestneho výboru komunistickej (boľševickej) strany, s cieľom vytvoriť na území Južného Osetska boľševickú sovietskú republiku. Povstalci, spočiatku podporovaní jednotkami Červenej armády prúdiacimi masovo z Vladikavkazu cez Alanskú bránu¹⁴³ dosahovali v prvých fázach konfliktu značné úspechy, keď sa im podarilo vniknúť hlbšie do regiónu Šida Kartli. Avšak Lenin, obávajúc sa, že priama vojenská podpora povstania by mohla viesť k vojnovému konfliktu s Gruzínskom, na ktorý sa ešte boľševická vláda necítila dostatočne pripravená, nariadil stiahnutie sovietskych jednotiek späť do severného Osetska. Rebéliu v priebehu niekoľkých dní rozdrvila gruzínska národná garda, následkom čoho bolo vypálených niekoľko osetínskych dedín a značné množstvo Osetíncov bolo vyhnaných na územie Sovietskeho zväzu.¹⁴⁴ Gruzínsko-osetínsky konflikt z obdobia rokov 1918- 1920 nebol v nasledujúcich dekádach mýtizovaný¹⁴⁵, avšak prispel k tomu, že sa

odkazom na zásobárne horúcich siričitých prameňov nachádzajúcich sa pod mestom, pozn. autorov.

¹⁴¹ Richard Pipes, *The Formation of the Soviet Union, Communism and Nationalism 1917- 1923* (Cambridge, London: Harvard University Press, 1964), s. 212.

¹⁴² Svante Cornell, *Autonomy and Conflict, Ethnoterritorialism and Separatism in the South Caucasus- Cases in Georgia*, (Stockholm: Elanders Gotab, 2002), s. 187- 188.

¹⁴³ Alanská brána je historickým názvom Darialskej úžiny, nachádzajúcej sa na hraniciach Severného Osetska a Gruzínska (v oblasti Južného Osetska). Po stáročia popri pobreží Čierneho a Azovského mora šlo o jediné miesto, kde bolo možné prejsť zo severného Kaukazu na južný Kaukaz a naopak. Pozn. autorov.

¹⁴⁴ David Marshall Lang, *A Modern History of Georgia* (London: Weidenfeld and Nicolson, 1962), s. 234-236.

¹⁴⁵ Mýtizácia sa vzťahuje k procesu, ktorým sa konflikt dostáva do kolektívnej pamäte a je obnovovaný na emocionálnej rovine aj u nasledujúcich generácií, ktoré konflikt samotný

v gruzínskej kolektívnej pamäti usídlila predstava Osetíncov ako ruskej piatej kolóny. Vzťahy oboch etník tak najmä vďaka nízkej úrovni mýtizácie povstania, neboli v sovietskom období výrazne poznačené vzájomnou nedôverou, prípadne nepriateľstvom. Gruzínsko-osetínsky konflikt preto síce nespadá do kategórie historickej nenávisťi, no nie je ani dieťaťom búrlivého sklonku 80-tych rokov.

Situácia v Abcházsku bola v období prvej Gruzínskej republiky iná, ako tomu bolo v prípade Južného Osetska. Abcházsko nadobudlo od vlády v Tbilisi štatút autonómnej oblasti v rámci Gruzínska. Abcházci síce získali časť moci do svojich rúk, ale vzájomná nedôvera vo vzťahoch medzi Tbilisi a Suchumi pretrvávala počas celého obdobia existencie nezávislého Gruzínska. Podobne ako v Južnom Osetsku, aj v Abcházsku vypuklo na jar 1920 masové povstanie. Keďže však šlo o súčasť rozsiahlych roľníckych nepokojov, ktoré svojím rozsahom presahovali až hlboko do oblasti Mingrélie, ktorá je z etnického hľadiska výrazne gruzínskym regiónom, nemožno ani korene tohto konfliktu hľadať výhradne v nacionalizme a gruzínsko-abcházskom antagonizme. Povstanie centrálna vláda v Tiflise potlačila skôr, než mohlo reálne ohroziť stabilitu krajiny, avšak určitá miera napätia v gruzínsko-abcházskych vzťahoch pretrvávala až do rozpadu Sovietskeho zväzu, keď začali po desaťročia kumulované a neriešené konflikty medzi Tbilisi a Suchumi nadobúdať obrysy otvoreného a násilného konfliktu.

Rovnako ako tomu bolo v prípade Južného Osetska, aj pri analyzovaní gruzínsko-abcházskych vzťahov treba prihliadať na širší kontext, v tomto prípade najmä celosovietskej politiky, do ktorého boli zasadené. Zásadnú úlohu v posilňovaní vzájomného antagonizmu v gruzínsko-abcházskych vzťahoch zohrávali totiž najmä neustále zmeny postojov Kremľa k národnostnej otázke, charakteristické častým striedaním období decentralizácie s obdobiami centralizácie. Gruzínske obavy z možnej secesie Abcházska na začiatku 90-tych rokov mimo iného živila práve skutočnosť, že Abcházsko sa v rokoch 1921 až 1931 ako jedna z sovietskych republík reálne nachádzalo mimo gruzínskej jurisdikcie, čím vznikol nie len precedens, ale aj predstava Abcházska ako samostatnej entity v abcházskej kolektívnej pamäti. Skutočnosť, že v roku 1931 bolo Abcházsko opätovne pripojené ku Gruzínsku ako jeho autonómna republika, v rámci všeobecnej celosovietskej centralizácie, Abcházci vnímali konšpiračne, ako bezprávný akt iniciovaný "gruzínskou skupinou" v Kremli na čele so Stalinom a Beriom.

Zlomovým obdobím vo vzťahu oboch etník boli roky 1945-1946, keď prebehla školská reforma iniciovaná Moskvou, umožňujúca na území Abcházska vzdelávanie iba v dvoch jazykoch: gruzínčine, alebo ruštine. Tento krok mal za následok ešte väčšie odcudzenie oboch národov a to hneď v dvoch rovinách. Výrazne posilnil u Abcházcov v tom čase všeobecne rozšírený názor, že pričlenenie Abcházska ku Gruzínsku ako jeho autonómnej republiky, bolo iba prvým krokom v dlhodobom pláne Gruzíncov v Kremli, konečným cieľom ktorého malo byť pogruzínčenie a kultúrne vyhladenie abcházskeho národa. Tento krok však v konečnom dôsledku nevedol k posilneniu postavenia gruzínčiny medzi etnickými Abcházcami. Tí posielali svoje deti takmer bez výnimky do ruských škôl, ak nie z odporu voči gruzínčine, tak už iba z praktických dôvodov. Znalosť ruštiny otvárala Abcházcom na rozdiel od gruzínčiny možnosti kariéry na celosovietskej úrovni. Medzi etickými Abcházcami začal v nasledujúcich desaťročiach prebiehať proces rusifikácie, následkom ktorého bolo ešte väčšie vzájomné odcudzenie vo vzťahu medzi oboma etnikami.¹⁴⁶ Už v roku 1957 putovala do Kremľa nóta,

nezažili. Z hľadiska vplyvu na medzietnické napätie tak nezáleží na tom, či bol určitý konflikt historicky objektívne dlhodobý, alebo krvavý, ale či bol, alebo nebol mýtizovaný.

¹⁴⁶ Ešte aj dnes, dvadsať rokov po nadobudnutí faktickej nezávislosti a intenzívnej snahe vlády v Suchumi o oživenie abcházštiny ako jazyka bežnej komunikácie na všetkých úrovniach spoločnosti, ostáva jej znalosť u bežných Abcházcov značne limitovaná. Prispieva k tomu aj skutočnosť, že abcházština obsahujúca 60 hlások (dve samohlásky a 58 spoluhlások) v kombinácii mimoriadne komplikovanou gramatikou je pre väčšinu dospeléj populácie

v ktorej vrcholní predstavitelia Abcházska požadovali pričlenenie autonómnej republiky pod kontrolu RSFSR. Túto žiadosť Kremľ zamietol. K utíšeniu abcházskych požiadaviek však nedošlo a v nasledujúcich rokoch sa vzájomné napätie pozvoľna stupňovalo. Celosovietske ústavné zmeny z roku 1977 následne viedli 130 abcházskych intelektuálov k napísaniu oficiálneho listu najvyšším predstaviteľom štátu popisujúceho "všetky krivdy, ktoré si abcházsky národ musel vytrpieť" a požadujúcim opätovné vytvorenie Abcházska ako samostatnej entity v rámci ZSSR. Vyčlenenie autonómnej republiky z Gruzínska bolo opätovne odmietnuté, avšak v Suchumi bola založená abcházska univerzita a vďaka sérii ústupkov sa mocenské postavenie Abcházcov v regióne posilnilo. To vyvolalo vlnu nevôle u miestneho gruzínskeho obyvateľstva, ktoré sa týmito krokmi cítilo diskriminované. Napätie tak v Abcházsku pretrvávalo aj naďalej a už čoskoro malo byť pretavené v medzi etnické násilie.¹⁴⁷

Z dynamiky vzájomných vzťahov medzi Tbilisi na jednej strane a Suchumi a Cchinali na strane druhej, v období prvej Gruzínskej republiky a Sovietskeho zväzu možno reálne vyvodzovať, že konfliktný potenciál existoval na tejto línii už pred chaotickým obdobím sprevádzajúcim rozpad ZSSR a jeho charakter výrazne ovplyvnil Kremľ, buď intervenujúcou zahraničnou silou v období nezávislosti, alebo mocenským centrom v rámci ZSSR. Otázkou naďalej zostáva akú úlohu zohralo pre Kaukaz už tradičné mocenské centrum v ovplyvnení výsledku gruzínskej občianskej vojny na začiatku 90-tych rokov, poprípade či sa reálne podieľalo na jej vypuknutí?

2 Rozpad Sovietskeho zväzu a triumf nacionalizmu

V Gruzínsku, ktoré bolo súčasťou Sovietskeho zväzu 70 rokov, ostával nacionálny sentiment po celý čas na relatívne vysokej úrovni. Pôsobilo tu množstvo ilegálnych podzemných hnutí a disent hoci potláčaný, bol pevnou súčasťou spoločenského života. Gruzínci, hoci nikdy nie priamo nepriateľskí voči Rusom ako etniku, sa zároveň, na rozdiel od Arméncov a Azerov, úporne bránili akýmkoľvek snahám o rusifikáciu.¹⁴⁸ Vyvrcholením týchto tendencií boli masové demonštrácie na obranu gruzínskeho jazyka z apríla 1978. Tie súviseli s ústavnými zmenami na celoštátnej úrovni, keď ústava z roku 1977, na rozdiel od ústavy z roku 1936, už neklasifikovala gruzinčinu ako štátny jazyk na území Gruzínskej socialistickej federatívnej republiky. Rozsah nepokojov nakoniec prinútil Eduarda Ševardnadzeho, niekdajšieho prvého tajomníka ÚV KS Gruzínska, vyjednať v Moskve návrat k pôvodnému štatútu gruzinčiny ako štátneho jazyka. Táto skutočnosť už tradične vyvolala vlnu nevôle v medzi predstaviteľmi abcházskych elít, ktoré toto rozhodnutie interpretovali ako ústupok rastúcemu gruzínskemu nacionalizmu. Boli to práve udalosti z jari 1978, ktoré priniesli popularitu novej generácii mladých disidentov medzi ktorými sa vynímali okrem iných Merab Kostava a najmä charizmatický Zviad Gamsachurdia.

Zviad Gasachurdia mal neskôr zohrať rozhodujúcu úlohu pri formovaní nie len charakteru nového gruzínskeho štátu, ale najmä jeho vzťahov s menšinami. Jeho stručná biografía, ako aj načrtnutie psychologického profilu je preto dôležitá pre lepšie pochopenie Gruzínska počas prechodu k samostatnosti. Gamsachurdia sa narodil v roku 1939 do rodiny známeho gruzínskeho spisovateľa a akademika Konstantina Gamsachurdia. Už ako 16 ročný sa

prakticky nenaučiteľná. Avšak rovnako aj mladá generácia, vyrastajúca po rozpade Sovietskeho zväzu, naďalej z veľkej časti preferuje ako jazyk bežnej komunikácie ruštinu. Pozn. autorov.

¹⁴⁷ Svante Cornell, *Autonomy and Conflict, Ethnoterritorialism and Separatism in the South Caucasus- Cases in Georgia*, s. 175-176.

¹⁴⁸ Väčšina Gruzíncov ani dnes neprechováva antipatiu voči ruskej kultúre, ruskému jazyku ani Rusom ako etniku. V tomto smere u nich existuje pomerne jasná deliaca línia medzi Ruskom ako štátom a Rusmi, ako bežnými obyvateľmi tohto štátu, s ktorými ich spájajú mnohé kultúrne a neraz aj rodinné väzby. Pozn. autorov.

v roku 1955 podieľal na vzniku ilegálnej podzemnej mládežníckej organizácie nazvanej po gruzínskom kráľovi Vachtangovi Gorgosalí - *Gorgasiani*. Cieľom organizácie bolo šírenie presných informácií o okolnostiach sovietskej anexie z roku 1921, ako aj o stalinských represióch z 30-tych rokov. Už v roku 1957 sa KGB podarilo odhaliť a rozbiť túto organizovanú disidentskú sieť, avšak väčšina jej členov vyviazla, vzhľadom na svoj nízky vek, iba s miernymi trestami. Pre Gamsachurdiu táto udalosť neznamenal koniec jeho disidentskej činnosti, za ktorú mal ešte niekoľkokrát ocitnúť za mrežami väznice a neskôr aj psychiatrickej liečebne, ale práve naopak, jej začiatok.¹⁴⁹ Gamsachurdia sa okrem disidentskej činnosti podobne ako jeho otec venoval aj akademickej kariére, pričom sa mu dlho darilo vyhýbať postihu zo strany štátnej moci. Ten prišiel znova až v roku 1977, pre jeho aktivity v rámci Helsinskej skupiny. Bola to práve vláda jeho neskoršieho úhlavného protivníka Eduarda Ševardnadzeho, ktorá ho spoločne s Merabom Kostavom odsúdila na tri roky tvrdých nútených prác. Prepustili ho nakoniec už v roku 1979 a popri akademickej kariére v Inštitúte gruzínskej literatúry Šota Rustaveliho sa aj po verejnom priznaní chýb naďalej plne venoval disidentskej činnosti.¹⁵⁰ Jej vyústením malo byť už čoskoro získanie postu prvého prezidenta druhej Gruzínskej republiky, ako aj predčasná a násilná smrť. Gamsachurdia, ktorý dokázal pri svojich verejných vystúpeniach zelektrizovať dav a neváhal označovať sovietsku okupáciu za trest boží za minulé hriechy Gruzíncov, mimoriadne ostro kontrastoval so svojim celoživotným rivalom Eduardom Ševardnadzem. Rozdiel medzi oba mužmi nebol iba v ich vonkajšom prejave, keď Gamsachurdia dostával dav do hystérie, zatiaľ čo Ševardnadze bol zvyknutý skôr monotónne prednášať tleskajúcim súdruhom; antagonistické boli najmä ich vnútorné svety.

Ševardnadze bol takmer dokonalý *homo sovieticus*, opovrhujúci nacionalizmom s relatívne pozitívnym vzťahom ku gruzínskym minoritám. S Gamsachurdiom mal spoločný idealizmus, avšak nebol to idealizmus emocionálne založený na vášnivom nacionalizme, ale skôr idealizmus marxisticko-pozitivistický. Ševardnadze nepatril medzi príslušníkov nomenklatúry, ktorí v socializmus nikdy neuverili a iba sa cynicky ohaňali jeho heslami pre vlastný prospech. Po tom ako nastúpil v roku 1972 na post prvého tajomníka ÚV KS Gruzínska a vystriedal aj na sovietske pomery mimoriadne skorumpovaného Vasilia Mžavnadzeho, spustil silnú antikorupčnú kampaň a mnohé jeho projekty na oživenie gruzínskeho hospodárstva boli neskôr vďaka spoje úspešnosti implementované na celosovietskej úrovni. Ševardnadze, rovnako ako Zviad Gamsachurdia, ostal ako jeden so symbolov perestrojky po celý život oddaný svojmu vnútornému presvedčeniu. Tu sa však podobnosť medzi oboma mužmi končila a ich osobný konflikt sa neskôr stal symbolom obdobného konfliktu na celogruzínskej úrovni, ktorého tragické následky nesie krajina dodnes.

S nástupom Gorbačovovej glasnosti v druhej polovici 80-tych rokov to neboli iba Gruzínci u koho sa začal stále častejšie a hlasnejšie prejavovať dlho potláčaný nacionalizmus.

¹⁴⁹ Umiestňovanie disidentov pod zámenkou duševných chorôb na psychiatrické liečebne bolo obľúbenou a obávanou metódou KGB. Šlo takmer výhradne o politických, prípadne náboženských disidentov. Podmienky, za ktorých títo "spoločensky nebezpeční jedinci" žili, boli podľa správy zahraničnej komisie, ktorá túto problematiku vyšetrovala primitívne a reštriktívne. Zviad Gamsachurdia strávil v ústave pre duševne chorých celkovo 6 mesiacov. Viac o používaní psychiatrických liečební ako reštriktívneho opatrenia voči disentu, pozri Richard J. Bonnie, LLB, "Political Abuse of Psychiatry in the Soviet Union and in China: Complexities and Controversies", *The Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law*, 30, č. 1., (2002), <http://www.jaapl.org/content/30/1/136.full.pdf>, stiahnuté 25.3. 2012. Pozn. autorov.

¹⁵⁰ Martin Mccauley, Obituary: Zviad Gamsachurdia, *The Independent*, (február 1994), <http://www.independent.co.uk/news/people/obituary-zviad-gamsachurdia-1396384.html>, stiahnuté 25.3. 2012.

V Sovietskom zväze, ktorý predstavoval pestrú mozaiku federálnych republík, autonómnych republík, autonómnych oblastí a autonómnych okruhov, začal v týchto rokoch vznikáť celý rad štiepných línií. Iba v Gruzínsku tak vznikli tri podobné štiepne línie, a to vo vzťahu Tbilisi k Moskve a vo vzťahu Cchinvali a Suchumi voči Tbilisi. Oba separatistické regióny, vedomé si svojej slabosti voči centrálnej vláde, sa snažili presunúť svoju lojalitu z Tbilisi do Moskvy. Zásadným problémom Abcházcov bola skutočnosť, že vo vlastnom regióne nepredstavovali väčšinu. Išlo o tzv. koncentrovanú menšinu, teda etnikum, ktoré žilo koncentrovane primárne v určitom regióne, avšak bez toho, aby predstavovalo majoritu. Podľa typológie etnických minorít vo vzťahu k ich náchylnosti a kapacite úspešne vyvolať secesionistické hnutie, vypracovanej Monikou Duffy Toft môžu mať takéto etniká schopnosť vykonštruovať legitímny nárok na dané teritórium, ak ide o tzv. nedeliteľné územie, teda územie ktoré má pre daný národ emocionálnu hodnotu a je považované za duchovnú vlasť.¹⁵¹ Problémom však zostáva, že takéto etniká sami o sebe prakticky za žiadnych okolností nedisponujú dostatočnou kapacitou vyvolať úspešné secesionistické hnutie, pokiaľ nezískajú túto kapacitu od tretej strany, väčšinou formou intervencie.¹⁵² V prípade Abcházska a Južného Osetska sa touto treťou stranou schopnou rozšíriť kapacitu konať malo stať Rusko.

Prudký vývoj udalostí vedúci k neskoršiemu konfliktu začína naberať na obrátkach najmä na sklonku roku 1989. Už v novembri 1988 vzniká pod vedením spisovateľa Alexeja Gogu abcházska nacionalistická skupina *Aydgylara* (Jednota). Organizácia bola založená na báze lojality prednostne voči Moskve a na ochrane práv Abcházcov. Jedným z prvých výsledkov hnutia bolo prijatie tzv. deklarácie z Lychny počas demonštrácie v rovnomennej osade v marci 1989. Predmetom deklarácie bolo vyhlásenie, podľa ktorého malo začlenenie Abcházska do Gruzínska v roku 1931 ilegálny charakter a zároveň sa požadovalo anulovanie existujúceho rozhodnutia, čím by došlo k vyčleneniu Abcházska ako federatívnej republiky v rámci ZSSR. Deklarácia získala oficiálnu podporu aj od hnutia *Ademon Nychas*, juhoosetínskej obdoby *Aydgylari*, ktorá neskôr zohrávala kľúčovú úlohu pri secesii Južného Osetska. V tomto skôr symbolickom geste sa začínali jasne črtáť obrysy budúcej spolupráce oboch separatistických regiónov v ich snahe vymaniť sa spod kontroly Tbilisi. V atmosfére všeobecne narastajúceho nacionalizmu a pocitu ohrozenia gruzínska reakcia nenechala na seba dlho čakať. Protesty vyvolané pôvodne najmä deklaráciou z Lychny sa rýchlo zmenili na masové antisovietske demonštrácie, požadujúce nezávislosť Gruzínska. Deviateho apríla 1989, keď už začali demonštrácie slabnúť a dav sa zmenšovať, boli nečakane nasadené parašutistické jednotky ministerstva vnútra, ktoré okupované námestie vyčistili prostredníctvom brutálnej sily. Na námestí ostalo ležať 19 mŕtvych z toho 16 žien.¹⁵³ Tento deň sa stal okamihom, keď sovietska moc stratila v očiach gruzínskej spoločnosti akúkoľvek legitimitu. Nasadení parašutisti, ktorí rozohnali dav, zároveň pre obyvateľov Gruzínska zatarasili akúkoľvek cestu späť od nezávislosti k zotrvaní v Sovietskom zväze. Dopad "aprílového masakru" na gruzínsku spoločnosť najlepšie ilustruje prekvapenie amerického politika Jamesa Bakera, ktorý počas návštevy u vtedy ešte sovietskeho ministra zahraničných vecí Eduarda Ševardnadzeho niekoľko krát počul jeho manželku otvorene vyhlásiť, že "Gruzínsko musí byť slobodné".¹⁵⁴

V tomto kontexte si treba uvedomiť, že deň, keď začali Gruzínci nahlas a masovo volať po nezávislosti, bol zlomovým momentom so silne mobilizačným nábojom aj pre Abcházcov a Osetíncov. Ak by Gruzínsko nadobudlo samostatnosť, obe etniká by stratili nie len páky ako sa legálne vyčleniť zo zväzku s Tbilisi, ale ocitli by sa Gruzíncom v ich novom

¹⁵¹ Monica Duffy Toft, *The Geography of Ethnic Violence, Identity, Interests and Indivisibility of Territory*, (Princeton, Oxford: Princeton University Press, 2003), s. 18- 20

¹⁵² *Ibid.*, s. 100- 106.

¹⁵³ Svante Cornell, *Autonomy and Conflict, Ethnoterritorialism and Separatism in the South Caucasus- Cases in Georgia*, s. 156

¹⁵⁴ *Ibid.*, s. 154.

šťate napospas. Udalosti z apríla 1989 tak naštartovali masovú mobilizáciu Gruzíncov, ktorá však prostredníctvom strachu živila mobilizáciu obyvateľov oboch separatistických oblastí a naopak. Začal tak vznikať bludný kruh vzájomnej nedôvery, strachu a mobilizácie, ktorého vyvrcholením bola občianska vojna.

Dôležitou otázkou zostáva, akú úlohu v udalostiach z apríla 1989 zohrala Moskva. Podľa pamätí Pavla Plažčenka, niekdajšieho tmočníka Gorbačova a Ševardnadzeho, boli v čase, keď vypukli nepokoje, obaja štátnici v Londýne a o ich priebehu boli informovaní telefonicky. Po návrate do Sovietskeho zväzu chcel Gorbačov poslať Ševardnadzeho do Tbilisi pomôcť utíšiť situáciu, avšak 8 apríla, teda deň pred masakrom, dostal od gruzínskeho lídra Džumbera Patiašviliho ubezpečenie o tom, že situácia sa stabilizuje a prítomnosť ministra zahraničných vecí nie je naďalej nutná. Keď sa Ševardnadze o deň neskôr dozvedel o masacre, okamžite zrušil plánovanú cestu do Berlína a okamžite odletel do Tbilisi. Podľa Plažčenka sa masaker v Tbilisi pre Ševardnadzeho nadhlo stal otvorenou a boľavou ranou. Je teda zrejmé, že príkaz na streľbu do davu nevzišiel priamo ani od Gorbačova, ani od Ševardnadzeho. Zodpovednosť za masakru podľa Plažčenka ležala nielen na pleciah Patiašviliho, ale z veľkej časti aj na pleciah armády a veliteľov jednotiek ministerstva vnútra, ktorí údajne neváhali Ševardnadzeho a Gorbačova pri nejednej príležitosti zavádzať, či priamo klamať.¹⁵⁵ Práve častá svojvoľnosť veliteľov vojenských jednotiek, alebo jednotiek ministerstva vnútra a ich nedostatočná podriadenosť centru je mimoriadne dôležitým fenoménom, ktorý sa bude prejavovať aj neskôr v prvých rokoch samostatnosti Ruskej federácie a ktorý bude mať značný vplyv aj na priebeh Gruzínskej občianskej vojny.

3 Gruzínsko Gruzíncom! Na ceste k samostatnosti a občianskej vojne.

Krátko po nepokojoch v Tbilisi dochádza v júli k prvým medzietnickým stretom v Suchumi. Dôvodom sporu boli návrhy, podľa ktorých by boli gruzínske obory na miestnej univerzite prevedené pod univerzitu v Tbilisi, čím by bola oslabená Abcházska univerzita. Hoci vášne čoskoro utíchli, miera gruzínsko-abcházskeho konfliktu sa prejavila v celej svojej nahote. Ohniskom ďalšieho stretu sa už čoskoro malo stať aj Južné Osetsko. Po tom, ako gruzínsky parlament prijal zákon, definujúci gruzínčinu ako jediný oficiálny jazyk na území celej republiky, prijali predstavitelia juhoosetského parlamentu kontrauznesenie, na základe ktorého sa osečtina mala stať štátnym jazykom Juhoosetskej autonómnej oblasti, čo bola priama negácia zákona prijatého poslancami v Tbilisi. Nacionalistickí lídri na čele s Gamsachurdiovom zorganizovali v reakcii na tento krok osetskeho parlamentu masívny pochod na Cchinvali, ktorý na hraniciach autonómnej oblasti zastavili jednotky Ministerstva vnútra. Pochod iniciovaný Zviadom Gamsachurdiovom, ktorého koalícia v októbri toho roku vyhrala prvé slobodné voľby v Gruzínsku, donútila juhoosetský parlament k oficiálnej požiadavke na vyčlenenie z Gruzínska a pripojenie k Severnému Osetsku. Pôvodne jazykový konflikt sa tak v Južnom Osetsku, ktoré v predchádzajúcich dekádach vykazovalo iba miernu úroveň separatistických tendencií (najmä v porovnaní s Abcházskom), po Gamsachurdiovom zásahu posunul do ďalšej fázy. Rok 1990 sa tak paradoxne nevyznačoval očakávanými konfliktami v Abcházsku, ale prudkou mobilizáciou ako Osetíncov, tak Gruzíncov v Južnom Osetsku. Tá v septembri vyvrcholila vyhlásením juhoosetskej nezávislosti od Gruzínska, nasledovanej zrušením autonómneho štatútu provincie gruzínskym najvyšším soviatom v decembri toho roku. Okolie Cchinvali bolo potom celú zimu poznamenané krvavými bojmi medzi Gruzíncami a Osetíncami. Na začiatku roku 1991 sa Moskve podarilo zjednať medzi oboma stranami krehké prímerie a gruzínske jednotky sa stiahli do hôr v okolí juhoosetského hlavného mesta. Už čoskoro sa však nanovo prejavila osetská

¹⁵⁵ Pavel Plažčenko, *My years with Gorbachev and Shevardnadze: the memoir of a Soviet interpreter*, (Pennsylvania State University Press, 1997), s. 124- 125.

precitlivosť na gruzínske snahy o samostatnosť pod vedením nacionalistov. Po úspešnom referende z marca 1991, v ktorom Gruzínci drvivou väčšinou odhlasovali nezávislosť, prepukajú boje v Južnom Osetsku s novou intenzitou a s menšími prestávkami trvajú až do júla 1992, keď bola prijatá Sočská dohoda.

Situácia sa začína pre Gruzínsko v roku 1991 prudko meniť aj na vnútroštátnej úrovni aj vo vzťahu k Moskve. Zviad Gamsachurdia, zvolený v máji 1991 za prezidenta Gruzínska, bol vo všetkých ohľadoch iný ako stredoeurópski liberálni disidenti Havlovho typu. Rovnako ako jeho azerbajdžanský náprotivok Abulfaz Elčibey, Gamsachurdia bol skôr naivným nacionalistom v rovine ideí a konfrontačným despotom v rovine praktickej. V oblasti zahraničnej politiky Zviad Gasachurdia podobne ako Elčibey razantne odmietal vstup krajiny do SNŠ ako aj podpis chystanej Taškentskej zmluvy o vzájomnej bezpečnosti, a požadoval stiahnutie všetkých sovietskych základní z územia Gruzínska. Volil pri tom mimoriadne konfrontačný slovník a sovietske vojská otvorene označoval ako okupačné.¹⁵⁶ V nasledujúcich mesiacoch sa stáva Gamsachurdiova politika alarmujúcou pre etnické menšiny, despotickou pre Gruzíncov a iracionálne nevypočítateľnou pre zahraničie. Rastie napätie v Abcházsku, pokračujú krvavé strety v Južnom Osetsku, a premiér Gamsachurdiovej vlády spolu s dvoma ministrami podáva demisiu na protest proti jeho narastajúcemu despotizmu. V období, keď prezident začína strácať pevnú pôdu pod nohami, pokúša sa navyše o rozpustenie Národnej gardy, oficiálnej ozbrojenej zložky štátu. Následkom toho sa Národná garda štiepi na podporovateľov a odporcov prezidenta, čím je zasiate semeno blížiacej sa občianskej vojny. Prezidentovi odporcovia sa vyzbrojújú a pripájajú sa k nacionalistickým paramilitárnym jednotkám *Mchedrioni*¹⁵⁷ pod velením Džabu Ioselianiho, ktoré vtedy disponovali značnou vojenskou silou a otvorene sa stavali proti prezidentovi. V októbri 1991 sa v Tbilisi začínajú prvé ozbrojené strety medzi oboma stranami konfliktu, ktoré o dva mesiace vyústia do prevratu a úteku prezidenta Gamsachurdiu do exilu.

Akú úlohu zohrávalo v tejto fáze konfliktu Rusko? Je zrejme, že Gamsachurdia predstavoval pre Moskvu zásadný problém. Nie len že sa voči Moskve staval otvorene nepriateľsky, odmietal akúkoľvek participáciu v SIŠ a nástoľčivo požadoval ukončenie ruskej vojenskej prítomnosti na území Gruzínska, bol to v prvom rade absolútne nepredvídateľný hráč, postrácajúci často akýkoľvek zmysel pre realitu. Gamsachurdia sa stal neprijateľným prakticky pre každú stranu. Západ ho kritizoval za jeho absolutistické a diktátorské tendencie, a pre Arménsko a Azerbajdžan, ktoré sami uviazli vo vleklom a krvavom konflikte, Gruzínsko predstavovalo pod jeho kontrolou ťažko čitateľného a nestabilného suseda. Je zrejme, že Gamsachurdia si za svojho krátkeho, no deštruktívneho prezidentovania, dokázal vytvoriť celú plejádu rôznych protivníkov, a to nie iba v podobe jednotlivcov, ale i celých ozbrojených skupín.

Gruzínsko ostávalo pre Moskvu pre svoju strategickú polohu kľúčovou krajinou, a preto sa v decembri 1991 ruské vojenské kruhy znechutené Gamsachurdiovou iracionalitou rozhodli zasiahnuť a podporiť opozičné sily. Práve v tomto čase sa skončilo niekoľkotýždňové obdobie drobných ozbrojených šarvátok a občianska vojna vzplanula v plnej sile. Na uliciach Tbilisi sa niekoľko dní bojovalo s použitím tankov a ťažkej výzbroje, ktorú opozičným "vojvodcom" Džabovi Ioselianimu, Tengizovi Siguovimu a Tengizovi Kitovanimu poskytli velitelia ruských vojenských základní v Gruzínsku, tých istých základní, ktoré sa Gamsachurdia

¹⁵⁶ *Svobodnaja Gruzija*, 20. 9. 1991.

¹⁵⁷ Mchedrioni, po gruzínsky jazdci (prípadne rytieri), čo bol odkaz na gruzínske partizánske oddiely bojujúce proti osmanskej a perzskej nadvláde. Moderná verzia týchto historických bojovníkov však namiesto brnenia nosila maskáče, štýlové kožené bundy a slnečné okuliare, ktoré často neskladali ani vo vnútri budov. Mchedrioni zohrali kľúčovú úlohu pri zvrhnutí Gamsachurdiu v decembri 1991, boli však zároveň zodpovední za sériu kriminálnych činov a v roku 1995 rozpustení. Pozn. autorov.

snažil zrušiť.¹⁵⁸ Koncom roku 1992 sa námestník veliteľa Zakaukazskej skupiny vojsk generálplukovník Sufjan Bepajev zdôveril, že jeho formácie behom bojov poskytlí opozičným Kitovaniho formáciám posilu v podobe niekoľko desiatok vojakov, aby im umožnili obsadenie Tbiliskej veže.¹⁵⁹ Gamsachurdia obklúčený opozičnými jednotkami vo vlastnom prezidentskom paláci uprostred mesta ničeného tuhými bojmi, uteká v marci 1992 do exilu a uvoľňuje miesto Eduardovi Ševardnadzemu, od ktorého sa podobne ako od Heydara Aliyeva, očakáva omnoho racionálnejšia a najmä proruskejšia politika. Je zrejmé, že ruská intervencia výrazne prispela k zvrhnutiu prvého gruzínskeho prezidenta, otázkou však naďalej ostáva do akej miery šlo o centrálne plánovanú a organizovanú akciu a do akej miery o operáciu miestnych veliteľov, ktorí sa obávali, že prídu o "svoje základne", a tým aj "dače" pri Čiernom mori.

Podľa Niela Malcolma a Alexa Pravdu, určitý čas po pokuse konzervatívnych síl o puč v auguste 1991, stratili ozbrojené zložky na najvyšších miestach vplyv na ruskú zahraničnú politiku. Celú operáciu tak mohol koordinovať priamo z Kremľa prezident Jelcin a minister zahraničia Andrej Kozyrev. Autori však upozorňujú tiež na skutočnosť, že Jelcin zavalený domácimi problémami venoval v tom čase iba minimálnu pozornosť zahranično-politickým a bezpečnostným otázkam. Rovnako aj Kozyrev, disponujúci právomocami, o ktorých mohli jeho predchodcovia iba snívať, čelil obrovským problémom v podobe skolabovanej zahraničnopolitickej byrokracie. Je preto naďalej predmetom špekulácií, odkiaľ presne vzišla iniciatíva podporiť opozičné protigamsachurdiovské sily a spustiť tak sériu udalostí, ktoré v Gruzínsku viedli k prepuknutiu občianskej vojny.¹⁶⁰ Motívy na zvrhnutie úradujúceho prezidenta mali ako miestni ruskí velitelia v Gruzínsku, tak aj najvyšší predstavitelia v Kremli.

Prepojenosť ruskej vnútornej politiky a Gruzínska sa však prejavila ešte jednej rovine. Až do augustového puču nedisponovala ani jedna strana dostatočným množstvom zbraní, či už v konflikte gruzínsko-osetskom, alebo gruzínsko-abcházskom. Počas nepokojov v Suchumi z leta 1989 iba približne 100 z 500 účastníkov na pouličných bojoch disponovalo zbraňou, zatiaľ čo zvyšok bol vyzbrojený palicami, prípadne poľnohospodárskym náčiním. Väčšina zbraní v prvých etapách konfliktu bola ukradnutá z policajných staníc, prípadne získaná od príslušníkov milície sympatizujúcich s niektorou zo strán. Situácia sa v tomto smere rapídne mení práve následkom chaosu, ktorý sprevádzal pokus konzervatívnych síl o zvrhnutie Gorbačova v auguste 1991. Obrovské množstvo zbraní sa vtedy stalo voľne prístupným pre všetky strany konfliktu. Hoci oficiálne ruské vojenské authority akékoľvek vyzbrojovanie bojujúcich strán odmietli, existuje mnoho stôp dokazujúcich, že väčšina zbraní a zbraňových systémov patriacich zložkám Zakaukazského vojenského okruhu sa s plným vedomím dôstojníkov ocitla v rukách bojujúcich strán. Tie tak teraz nedisponovali iba menšími zbraňami, ale aj vozidlami a ťažkými zbraňovými systémami.¹⁶¹ V stave všeobecného rozkladu ruskej armády nemuselo byť vyzbrojovanie bojujúcich strán ruskými zbraňami ani tak centrálnou riadenou operáciou Kremľa, ako skôr vítanou možnosťou pre miestnych ruských veliteľov, ako si privyrobiť. Faktom každopádne zostáva, že práve v tomto období nanovo v plnej intenzite vypukajú boje v Južnom Osetsku, rovnako neorganizované a chaotické ako v prvých etapách konfliktu, avšak tentokrát už z omnoho väčšou palebnou silou na oboch stranách frontu.

¹⁵⁸ Svante Cornell (2001), *Small Nations and Great Powers: A Study of Ethnopolitical Conflict in the Caucasus* (Richmond: Curzon Press), str. 346.

¹⁵⁹ *Moskovskije novosti*, 15. 12. 1992.

¹⁶⁰ Neil Malcolm, Alex Pravda, "Democratization and Russian Foreign Policy", *International Affairs*, 72, č.3, (Júl 1996), s. 545, <http://www.jstor.org>, stiahnuté: 28.3. 2012.

¹⁶¹ Spyros Demetriou, "Politics From The Barrel of a Gun: Small Arms Proliferation and Conflict in the Republic of Georgia (1989–2001)", *Small Arms Survey*, Occasional Paper No.6, (Nov. 2002), s. 9- 10, <http://www.smallarmssurvey.org/fileadmin/docs/B-Occasional-papers/SAS-OP06-Georgia.pdf>, stiahnuté: 28.3. 2012.

Z hľadiska ruského angažmán priamo v gruzínsko-osetskom konflikte, niektorí teoretici konšpirácie (nie len v Gruzínsku) namietajú, že povstania v Južnom Osetsku a Abcházsku priamo podnietila Moskva, ktorá sa snažila získať Gruzínsko späť do svojej "imperiálnej" sféry vplyvu. Ignorujú však pri tom skutočnosť, že prvé krvavé boje v okolí Cchinvali vypukli už v decembri 1990, teda pol roka pred rozpadom Sovietskeho zväzu. Pri vypuknutí nepokojov v oboch regiónoch, ako bolo uvedené vyššie, zohrávali svoju úlohu špecifické regionálne faktory v kombinácii s mimoriadne agresívnou Gamsachurdiovou politikou. Svoju úlohu tu tak skôr ako cieľené podnecovanie nepokojov zo strany Moskvy, zohrávala neprofesionalita a nerozhodnosť niekdajšieho stranického vedenia v Kremli, ktoré sa tvárou v tvár rozpadajúcemu štátu snažilo balansovať medzi rozličnými etnickými loby, čím prispievalo k nárastu všeobecného chaosu. Napriek tomu existuje dostatok stôp naznačujúcich, že najmä armádna generalita v nasledujúcich fázach konfliktu sledovala vlastné záujmy. Dôležitá je v tomto smere najmä osobná antipatia časti ruských "jastrabov" voči osobe Eduarda Ševardnadzeho, ako jedného zo symbolov "gorbačizmu", ktorý považovali za hlavný dôvod zániku ZSSR.

Napriek úsiliu Ševardnadzeho, ktorý bol v duchu marxizmu vždy silno antinacionalistický, o zmierlivú politiku voči etnickým menšinám, sa aj po jeho nástupe k moci konflikt v Južnom Osetsku naďalej vyhrcoval. V tom čase sa začína prejavovať aj ďalší z radu problémov, a to skutočnosť, že v mobilizovanej a militarizovanej gruzínskej spoločnosti Ševardnadze stráca kontrolu nad mnohými paramilitárnymi skupinami do takej miery, že mnohé regióny sa ocitli plne pod kontrolou miestnych warlordov, bojujúcich na vlastnú päsť a ignorujúcich akékoľvek príkazy z centra. Na západe krajiny sa navyše začína rodiť povstanie pod vlajkami prívržencov zvrhnutého Zviada Gamsachurdiu tzv. zviadistov. Z analytického hľadiska tak v tomto období nemožno Gruzínsko chápať ako suverénny štát s centrálnou vytváranou zahraničnou politikou, disponujúci monopolom na vykonávanie násillia. Zahraničnú politiku síce oficiálne centrálna koncipovala Ševardnadzeho vláda, to či sa ňou však warlordi kontrolujúci paramilitárne skupiny v jednotlivých oblastiach riadili, záležalo iba od ich rozhodnutí, pričom vláda v Tbilisi nedisponovala vojenskou silou dostatočnou na plošné presadenie svojej autority. Keď v tejto situácii gruzínske delostrelectvo začalo masívne ostreľovanie Cchinvali, zasiahli moskovskí jastrabi. Hovorca ruského parlamentu Ruslan Chasbulatov, pôvodcom Čečenec, sa vyhrážal bombardovaním Tbilisi, ak nebude ukončená blokáda Cchinvali a druhý muž Ruska viceprezident Alexandr Ruckoj o Juhoosetincech hovoril ako o občanoch Ruskej federácie. Po tom ako začali ruské vrtuľníky ostreľovať gruzínske pozície okolo obkľúčeného mesta Cchinvali, celý konflikt hrozil prerásť do rusko-gruzínskej vojny. Nakoniec sa však v súvislosti s vypuknutím povstania v Abcházsku Rusom v júli 1992 podarilo v juhoruskom Soči sprostredkovať prímerie medzi oboma bojujúcimi stranami, ktoré legitimizovalo vznik mierového kontingentu zotrávajúceho na území Južného Osetska dodnes.

Zmluva zo Soči narazila v Gruzínsku na vlnu odporu, ktorá stála Ševardnadzeho veľkú časť beztak nízkej popularity. Ševardnadze zároveň napriek ruským očakávaniam odmietol pristúpiť na účasť jeho krajiny v SNŠ, ako aj schváliť zotrvanie ruských vojsk na území Gruzínska.¹⁶² Neprekvapuje, že tento prístup sa v Rusku nestretol s nadšením a na

¹⁶² Nie je úplne jasné, čo jeho správanie v danej veci najviac podnietilo. Obecne sa poukazuje na skutočnosť, že Ševardnadzeho pozícia v krajine bola mimoriadne krehká, keďže ho značná časť populácie vnímala ako uzurpátora, ktorý sa moci chopil prevratom. Vzhľadom na to, že protiruské nálady boli v spoločnosti stále veľmi silné, najmä v prostredí mocných warlordov, Ševardnadze sa obával, že prijatím požiadaviek Kremľa definitívne stratí moc nad krajinou. Podľa ďalšieho rozšíreného názoru bol ochotný tieto požiadavky prijať výmenou za uznanie územnej celistvosti štátu. Iní komentátori namietajú, že sa v Ševardnadzeho prípade stalo to isté, čo v susednom Azerbajdžáne, kde tiež po nacionalistickom lídrovi prevzal moc bývalý komunistický pohlavár Heydär Aliyäv. Hoci sa od oboch štátnikov so silnou sovietskou

Ševardnadzeho začali z Moskvy vyvíjať tlak. Na tomto mieste treba reflektovať vnútropolitické zmeny, ktoré vtedy v Rusku prebiehali. Po spustení ekonomickej reformy formou šokovej terapie, ktorá pripravila zástupy Rusov o ich úspory a zrazila celkovú životnú úroveň v krajine tvrdo k zemi, slabne postavenie prezidenta Jel'cina. Ten začína po sérii konfliktov so svojimi liberálnymi spolupracovníkmi čím ďalej tým viac načúvať konzervatívnym kruhom v krajine. Z hľadiska zahraničnej politiky slabne vplyv Kozyreva a v priebehu mája 1992 sa na scéne opäť objavujú "jastrabi", ktorým sa medzitým podarilo spamätať z porážky augustového puču. Ich najvýraznejším predstaviteľom sa na najbližších niekoľko rokov mal stať minister obrany Pavel Gračev.¹⁶³ Pre Gračeva Gruzínsko predstavovalo kľúčovú krajinu Južného Kaukazu a tunajším konfliktom venoval omnoho väčšiu pozornosť, ako podobnému konfliktu prebiehajúcemu na Náhornom Karabachu. Gruzínsko bolo podľa jeho názoru kľúčom nielen k udržaniu vplyvu v Čiernom mori, ale bolo dôležité aj ako sused Turecka, členskej krajiny NATO a historického rivala v regióne.¹⁶⁴ Ruskú zahraničnú politiku voči Gruzínsku tak v tomto období formovala úzka skupinka ľudí okolo ministra obrany, ktorý zásadne odmietal myšlienku, že by Rusko mohlo ukončiť svoju vojenskú prítomnosť v Gruzínsku.

V rovnakom čase, keď sa k vplyvu na ruskú zahraničnú politiku opätovne dostávajú silové zložky, prepukajú masívne boje na území Abcházska, ktoré pod vedením niekdajšieho predsedu Najvyššej rady a neskoršieho prvého abcházskeho prezidenta Vladislava Ardzinbu neustále stupňuje svoje požiadavky, pričom Gruzínsko so slabou centrálnou mocou rozdelené medzi rôznych svojoľne jednajúcich vojvodcov a zviadistických povstalcov na ne nedokáže jednotne reagovať. Po tom, ako Ardzinba vo svojom militantnom prejave oznámi skorý vstup krajiny do SNŠ, časť gruzínskej vlády sa rozhodne vziať veci do svojich rúk. V lete 1992 vstupuje tanková divízia novo menovaného gruzínskeho ministra obrany Tengiza Kitovaniho do Mingrécie, lesnatého regiónu na západe Gruzínska, vtedy z veľkej časti pod kontrolou zviadistických povstalcov. Práve ich prítomnosť, charakteristická únosmi, ozbrojenými prepadmi vlakov, explóziami mostov a vraždami, ktoré stáli život mnoho civilistov sa stala zámienkou celej operácie. Avšak Kitovaniho jednotky po tom, ako sa prehnali Mingréciov, na abcházskych hraniciach sa nezastavili a 18. septembra údajne bez Ševardnadzeho vedomia spustili ofenzívu hlbšie do separatistickej provincie a bez väčšieho odporu obsadili hlavné mesto.

Na konci septembra sa črtala reálna možnosť uzavrieť medzi oboma stranami konfliktu prímerie podľa ruského návrhu, ktorý by umožňoval Gruzíncom stále umiestnenie armády v provincii. Dohoda v tejto podobe bola pre Tbilisi, ktoré v tom čase strácalo kontrolu nielen nad separatistickými regiónmi, ale aj nad "zviadistickým" západom krajiny, nanajvýš výhodná. Opätovne sa však prejavila vnútorná korózia oficiálnej moci v Gruzínsku, po tom ako Kitovani rezolútne odmietol priame Ševardnadzeho nariadenie o zastavení bojov a bez zastávky postupoval so svojimi jednotkami hlbšie do Abcházska. Separatisti využili tento akt agresie ako propagandistický nástroj a zámienku pre úplné vytlačenie gruzínskych vojsk z provincie. Zatiaľ čo Kitovaniho armáda postupovala, v meste Gudauta neďaleko ruských hraníc, sa zhromažďovali stovky dobrovoľníkov zo Severného Kaukazu pripravených bojovať na strane

minulosťou všeobecne očakávalo, že budú na čele svojich krajín zastávať proruskú politiku, prevládalo u nich odlišné vnímanie národných záujmov. Pozn. autorov.

¹⁶³ Gračev sa okrem iného preslávil tvrdením, že Gruzínci premaľovali svoje lietadlá a sami bombardovali svoje mestá, aby medzinárodne pošramotili imidž Ruska. Medzi ďalších významných činiteľov, ktorí sa v tom čase podieľali na formovaní ruskej zahraničnej politiky boli prvý miestopredseda vlády Oleg Soskovec, minister pre národnostné a regionálne záležitosti Sergej Šachraj, ako aj šéf prezidentovej administratívy Sergej Filatov. Pozn. autorov.

¹⁶⁴ Opačne sa vyvíjali vzťahy s druhou tradičnou mocnosťou v regióne Iránom, ktorý Moskva považuje za strategického partnera a ktorého prenikanie do stredoázijsko-kaukazského priestoru, s istou výnimkou Tadžikistanu, nenarážalo v Kremli na odpor. Pozn. autorov.

Abcházcov. Išlo najmä o bojovníkov z radov Čerkezov, Kabardincov, Abazíncov a Adygov, ktorí sú etnicky a jazykovo príbuzní s Abcházcami. Veľkú časť dobrovoľníkov tvorili aj divízie severokaukazských a donských kozákov, ako aj takzvaný Abcházsky batalión, ktorého členmi boli prevažne Čečenci pod velením Šamila Basajeva, vyzbrojení ruskou armádou.¹⁶⁵ Dovtedy iba slabo vyzbrojené abcházske jednotky teraz už disponovali tankami T-72 a T-80, raketovými komplexmi Grad a inými ťažkými zbraňami. Pozície gruzínskych vojsk, beztak zaskočených obrovským nárastom palebnej sily protivníka, navyše bombardovali lietadlá Su-25 a Su-27, vzlietajúce z ruskej strany hranice. Je pri tom všeobecne známe, že abcházske separatistické sily týmto druhom zbraní nedisponovali a nemali možno sa k nim dostať inak než prostredníctvom tretej strany. V tom istom čase Moskva odpojila medzinárodné telefónne spojenie do Gruzínska, údajne pre nezaplatené účty.¹⁶⁶

Tuhé boje, ktoré si vyžiadali stovky životov a ktoré sprevádzali etnické čistky, pretrvávali so striedavými úspechmi na oboch stranách až do leta 1993. Po nástupe všeobecnej vyčerpanosti a po tom ako Abcházci postúpili až k Suchumi, no napriek množstvu útokov sa im mesto nepodarilo dobyť, vyjednálo Rusko v júli 1993 ďalšie prímerie, ktoré predpokladalo stiahnutie gruzínskych vojsk z Abcházska, na jednej strane, a odzbrojenie abcházskych síl, na strane druhej. Avšak počas toho, ako sa gruzínske sily postupne sťahovali z provincie, udreli na ne nečakane (pro)abcházske jednotky, ktoré mali byť vtedy už odzbrojené. Ruská strana disponujúca v regióne 18 000 mužmi schopnými presadiť poriadok, nečakane vyhlásila neutralitu, a to aj napriek skutočnosti, že sa zaviazala dozeráť na plnenie zmluvy. Gruzínske jednotky sa ocitajú v chaose a Suchumi sa onedlho dostáva do rúk postupujúcich abcházskych síl, ktoré pred sebou hnali tisíce gruzínskych vysídlenecov.¹⁶⁷

Po tom ako neúspechy v Abcházsku opätovne oslabili Ševardnadzeho postavenie, vypuká masové povstanie v Mingrélii, kam sa z exilu triumfálne vracia Zviad Gamsachurdia, aby opätovne prebral moc v krajine. Keďže sa gruzínska armáda prechádzajúca z Abcházska ocitla v stave absolútnej dezorganizácie a neschopnosti boja, darí sa zviadistom za krátky čas obsadiť kľúčové mestá západného Gruzínska vrátane Zugdidi a prístavu Poti. Gamsachurdiove jednotky sa následne dávajú na pochod smerom k slabo bránenému mestu Tbilisi od ktorého ich v určitom momente delilo iba 20 až 25 kilometrov. V hodine Gamsachurdiovoho triumfu to však nie je iba Ševardnadze, kto prepadá panike, ale aj okolité krajiny, vrátane Ruska. Nový gruzínsky prezident možno nenaplnil predstavy Kremľa o poslušnej bábke a sám začal podobne ako jeho predchodca otvorene hovoriť o "ruskom imperializme", avšak predstava Gruzínska opätovne v rukách iracionálneho a nevypočítateľného nacionalistu, Kremel' vydesila. Preto Moskva predložila Ševardnadzemu čeliacemu obsadeniu celej krajiny zviadistami, ktorí nehrozili iba likvidáciou jeho moci ale aj jeho osoby, nový "návrh", výmenou za svoju podporu.¹⁶⁸ Gruzínsko sa na základe novej dohody zaviazalo vstúpiť do SNŠ, ako aj zachovať ruské vojenské základne na svojom území. V októbri 1993 vstupuje na gruzínske územie ruská

¹⁶⁵ Organizácia a transport severokaukazských dobrovoľníkov na Abcházsky front sa diala pod hlavičkou Konfederácie národov Kaukazu, ktorá mala v tom čase podporu Moskvy. Mnohých dobrovoľníkov motivovala aj predstava "moslimskej" súdržnosti, čo je paradoxné vzhľadom na fakt, že väčšia časť Abcházcov sa hlási k pravoslávii a iba menšia, hoci nezanedbateľná časť k islamu. V abcházskej spoločnosti je zároveň naďalej silný vplyv pohanstva, ku ktorému sa časť populácie naďalej otvorene hlási. Pozn. autorov.

¹⁶⁶ Svedectvá o ruskej intervencii v gruzínsko-abcházskom konflikte uvádzajú mimo iných Cornell (2001), 171–172, 344–353, pozri tiež Roy Allison, *Peacekeeping in the Soviet Successor States* (Paris: Institute for Security Studies, November 1994), Chaillot Paper No. 18.

¹⁶⁷ Dodajme však, že počas vojny boli prípady etnicky motivovaného vraždenia, násilností a rabovania zaznamenané na oboch stranách. Pozn. autorov.

¹⁶⁸ Tú musela Moskva Ševardnadzemu v danej situácii poskytnúť, ak už nie pre jeho dobro, tak aspoň pre svoje vlastné. Pozn. autorov.

armáda a hladko poráža dovtedy rýchlo postupujúcich zviadistov, nepripravených čeliť novej sile. Povstanie v západnom Gruzínsku je porazené s rovnakou prudkosťou s akou sa iba mesiac pred tým prevalilo cez krajinu a 31. decembra 1993 sa v západogruzínskej osade Chibula našlo telo Zviada Gamsachurdiu s jednou strelnou ranou v hlave. Okolnosti jeho smrti nie sú dodnes úplne jasné, no predpokladá sa, že Gamsachurdia, uvedomujúc si porážku nie len seba, ale aj svojich ideálov, sám ukončil svoj život.

4 Dozvuky konfliktu a úloha Ruska v ňom

Vojna v Južnom Osetsku si vyžiadala asi tisíc životov prevažne na strane osetských civilistov, ktorí zahynuli počas intenzívneho bombardovania Cchinvali gruzínskym delostrelectvom. V súvislosti s konfliktom Južné Osetsko neopustili iba masy Gruzíncov, ale aj okolo 100 000 Osetíncov, čo predstavuje približne polovicu populácie provincie. Vojna v Južnom Osetsku mala ešte jedno krvavé dejstvo. Po tom čo prival juhoosetínckych utečencov zaplavil Severné Osetsko, vyostrili sa v republike osetsko-ingušké vzťahy, čo vyústilo do ozbrojených stretov v Prigorodnom okrese.

Omnoho tragickejší rozmer malo 13 mesiacov urputných bojov v Abcházsku, ktoré pripravili o život približne 8 000 ľudí, opätovne najmä z radov civilistov.¹⁶⁹ Konflikt zdevastoval podstatnú časť kedysi rozvinutej turistickej infraštruktúry a vyhnal z domova približne 300 000 ľudí rôznych národností.

Podľa podmienok Sočskej mierovej zmluvy, podpísanej 14 júla 1992, boli na území Južného Osetska vytvorené zmiešané mierové jednotky Gruzínska, Južného Osetska a Ruska s maximálnym limitom 500 vojakov pre každú zo zúčastnených strán. Mierové jednotky mali byť následne pod kontrolou Zmierovacej kontrolnej komisie. Sočskej dohode sa podarilo ukončiť boje v Južnom Osetsku, avšak zabetónovala status quo, ktorý bol pre Gruzínsko z dlhodobého hľadiska neprijateľný. Nepodarilo sa jej preto zabrániť postupnému nárastu napätia v gruzínsko-osetských a prípadne gruzínsko-ruských vzťahoch, ktoré v konečnom dôsledku viedlo k udalostiam z augusta 2008.

V novembri 1993, bolo prostredníctvom Ruska dohodnuté prímerie v Abcházsku, ktoré bolo v máji nasledujúceho roku rozšírené na mierovú zmluvu. Podľa nej mal byť trojtisícový ruský kontingent na území Abcházska rozšírený o mierové jednotky ostatných členských krajín SNŠ. K tomu však z celého radu dôvodov nakoniec doposiaľ nedošlo.¹⁷⁰ V Abcházsku v tom čase zriadili tzv. Pozorovateľskú misiu Organizácie spojených národov v Gruzínsku (United Nations Observer Mission in Georgia, UNOMIG), ktorej úlohou je dohliadať na implementáciu prijatých dohôd.

Podobne ako v Azerbajdžane aj v Gruzínsku panuje snaha zveličovať podiel ruskej účasti v abcházskej vojne, hoci je pravda, že Rusi sa v Gruzínsku angažovali o poznanie viac ako v Náhornom Karabachu. Mýtizácia podielu ruskej intervencie v danom konflikte zašla až tak ďaleko, že pre vojnu z rokov 1992 až 1993 sa v Gruzínsku vžil názov "rusko-gruzínska vojna v Abcházsku". Gruzínci často poukazujú na podobnú skutočnosť ako Toft a teda, že

¹⁶⁹ Tieto údaje zahŕňajú najmä etnické čistky v prvých mesiacoch ozbrojeného konfliktu po vpáde Kitovaniho vojsk. *Georgia/Abkhazia: Violations of the Laws of War and Russia's Role in the Conflict*, Human Rights Watch Arms Project, 7:2 (March 1995).

¹⁷⁰ Viac informácií o činnosti mierových jednotiek na území Južného Osetska napr. Alexander Sokolov, „Russian Peace-Keeping Forces in the Post-Soviet Area“, in *Global Insecurity. Restructuring the Global Military Sector*, eds Mary Kaldor, Basker Vashee (London and Washington: Pinter, 1997), <http://www.memo.ru/hr/hotpoints/peace/peacekeep.htm>, stiahnuté: 30.3. 2012

kartvelský živel¹⁷¹ predstavoval v Abcházsku polovicu populácie, zatiaľ čo Abcházci ani nie pätinu. Bez Ruska by teda nedisponovali dostatočnou kapacitou na obsadenie celého teritória. Nemožno popierať, že ruská intervencia zohrala zásadnú úlohu pri obrate vo vojne, avšak rovnako nesmieme zabúdať na skutočnosť, že na stranu Abcházcov prišlo bojovať značné množstvo severokaukazských dobrovoľníkov a kozácke regimenty. Ďalším dôležitým faktorom v porážke Tbilisi je skutočnosť, že na západe krajiny sa po celý čas schyľovalo k občianskej vojne a centrálna kontrola nad týmto územím bola veľmi krehká, ak vôbec nejaká.

ZÁVER

Vývoj rusko-gruzínskych vzťahov na začiatku 90-tych rokov prebiehal v mimoriadne komplikovanom a dynamickom prostredí. Z analytického hľadiska je v danom prípade relatívne ťažké pracovať s termínmi ako sú zahraničnopolitická koncepcia, prípadne štátny záujem. Zahraničná politika Gruzínska bola za vlády Zviada Gamsachurdiu formulovaná na základe fanatického nacionalizmu, bez akéhokoľvek zmyslu pre zahraničnopolitickú realitu. Neskôr počas úradovania Eduarda Ševardnadzeho bola formulácia zahraničnej politiky najmä vo vzťahu k separatistickým regiónom extrémne decentralizovaná a jej vymáhateľnosť centrom bola vzhľadom na obrovskú moc miestnych warlordov minimálna. Najlepším príkladom je Kitovaniho svojvoľné pokračovanie vo vojne s Abcházskom, ktoré neskôr priamo viedlo ku katastrofickej porážke gruzínskej armády a strate kontroly nad územím provincie.

Vývoj v Rusku mal v určitom zmysle opačný charakter. V prvej etape existencie Ruskej federácie v období niekoľkých mesiacov po neúspešnom augustovom pokuse o puč, bola najmä výkonná byrokratická zložka podieľajúca sa na tvorbe zahraničnej politiky ochromená odstránením starých a zabehnutých štruktúr. Prejavovala sa tu bezradnosť a absencia akejkolvek koncepcie, keď sa Moskva snažila vyhovieť každej strane konfliktu, čím existujúcu krízu iba prehľbovala. S návratom "jastrabov", keď zahraničnopolitickú agendu z väčšej časti ucho пило ministerstvo zahraničných vecí na čele s Pavlom Gračovom, vo vzťahu ku Gruzínsku sa začína rysovať konkrétnejší prístup. Cieľom novej politiky nemalo byť primárne umožnenie vzniku secesionistických republík Abcházska a Južného Osetska, čo bol pre Rusko čeliace hneď niekoľkým secesionistickým hnutiam na vlastnom území nepríjemný precedens, ale skôr snaha o udržanie vojensko-politického vplyvu v tejto strategicky dôležitej krajine. Napriek tomu nemožno v ruskom prístupe ku Gruzínsku vidieť príčinu občianskej vojny a dvoch vojen so separatistickými regiónmi. Krvavé strety v Južnom Osetsku vyprovokoval nástup gamsachurdiovského šovinizmu a vypukli dávno pred nástupom jastrabov, dokonca ešte pred rozpadom Sovietskeho zväzu. Je ťažké predstaviť si ako Kremľ, usilujúci sa udržať pokope rozpadávajúci sa Sovietsky zväz, iniciuje krvavý medzietnický konflikt na vlastnej periférii. Bolo by tiež nepresné prenášať celú vinu za neskoršie násilie iba na Gamsachurdiu a gruzínsky nacionalizmus. Ako bolo ukázané v prvej kapitole, predpoklady pre neskoršie vojny existovali už po desaťročia a napätie, najmä v Abcházsku, sa zjavne prejavovalo počas celej existencie Sovietskeho zväzu. Z vyššie uvedených dôvodov je síce zrejmé, že Rusko hralo najmä v neskoršej fáze konfliktu s Gruzínskom strategicko-politickú hru a výrazne tak prispelo k víťazstvu separatistov, avšak na vzniknutú konfliktnú situáciu reagovalo skôr ad hoc, než aby ju priamo vytváralo.

POUŽITÁ LITERATÚRA:

1. ALLISON, Roy, Peacekeeping in the Soviet Successor States (Paris: Institute for Security Studies, November 1994) In: *Chaillot Paper*, No. 18.

¹⁷¹ Kartvelci je jedno z označení pre Gruzíncov odvodené zo skutočnosti, že všetky jazyky, používané týmto etnikom: gruzínčina, megrelčina, lazčina a svančina sú súčasťou kartvelskej jazykovej rodiny.

2. BONNIE, J. Richard : Political Abuse of Psychiatry in the Soviet Union and in China: Complexities and Controversies In: *The Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law*, 2002, 30, č. 1., <http://www.jaapl.org/content/30/1/136.full.pdf>
3. CORNELL, Svante, *Autonomy and Conflict, Ethnoterritorialism and Separatism in the South Caucasus- Cases in Georgia*. Stockholm: Elanders Gotab, 2002. 258 s. ISBN: 9150616005
4. CORNELL, Svante, *Small Nations and Great Powers: A Study of Ethnopolitical Conflict in the Caucasus*. Richmond: Curzon Press, 2001. 480 s. ISBN: 0700711627
5. DEMETRIOU Spyros: Politics From The Barrel of a Gun: Small Arms Proliferation and Conflict in the Republic of Georgia (1989–2001) In: *Small Arms Survey*, Nov. 2002, Occasional Paper No.6, s. 9- 10, <http://www.smallarmssurvey.org/fileadmin/docs/B-Occasional-papers/SAS-OP06-Georgia.pdf>
6. DUFFY TOFT, Monica, *The Geography of Ethnic Violence, Identity, Interests and Indivisibility of Territory*. Princeton, Oxford: Princeton University Press, 2003. 226 s. ISBN: 0691113548.
7. MAERSHEIMER J. John: Back to the Future, Instability in Europe after the Cold War In: *International Security*, leto 1990, 1., č. 15
8. MALCOLM, Neil, PRAVDA, Alex : Democratization and Russian Foreign Policy In: *International Affairs*, Júl 1996 72, č.3, s. 545, <http://www.jstor.org>
9. MARSHALL, Lang David, *A Modern History of Georgia*. London: Weidenfeld and Nicolson, 1962. 298 s.
10. MCCAUKEY Martin: Obituary: Zviad Gamsakhurdia In: *The Independent*, (február 1994), <http://www.independent.co.uk/news/people/obituary-zviad-gamsakhurdia-1396384.html>
11. Moskovskije novosti, 15.12.1992
12. PIPES, Richard, *The Formation of the Soviet Union, Communism and Nationalism 1917- 1923*. Cambridge, London: Harvard University Press, 1964. 365 s. ISBN: 0674309510
13. PLAŽČENKO, Pavel, *My years with Gorbachev and Shevardnadze: the memoir of a Soviet interpreter*. Pennsylvania State University Press, 1997. 394 s. ISBN: 0271016035.
14. Svobodnaja Gruzija, 20.9.1991.

KONTAKT

PhDr. Emil Souleimanov
 Dept of Russian & East European Studies
 Institute of International Studies
 Faculty of Social Sciences
 Charles University in Prague
 U krize 661/8, 158 00 Prague 5, Czech Rep.
 E-mail: arslanlik@yahoo.com

Bc. Tomáš Baranec
 Student at Dept of Russian & East European Studies
 Institute of International Studies
 Faculty of Social Sciences
 Charles University in Prague
 U krize 661/8, 158 00 Prague 5, Czech Rep.
 E-mail: tomas.baranec@zoznam.sk